

POLEMIKA Z AVTORJEM KNJIGE NAŠI KRAJI ALI ŽGODBA O ZAMENJEVANJU HRUŠK Z JABOLKI

Polemični odgovor Franceta Režuna (v nadaljevanju F. R.) na kritiške misli o njegovi knjigi *Naši kraji*, objavljen v 5. številki letošnje Rasti, izhaja v veliki meri iz skrajno subjektivnega in sprenevedavega branja. Dejansko ne polemizira z mislimi, zapisanimi v kritiki, ampak z lastnimi »svobodnimi« interpretacijami teh misli.

Začenja se že z njegovim odzivom na uvodno razmišljanje. To razmišljanje F. R. aplicira nase in ga nato zavrača. Njegovo izkustvo je lahko drugačno od zapisanega v kritiki, a obstajajo še druga, od njegovega drugačna izkustva, in življenjska usoda npr. mnogih ustvarjalcev jih potrjujejo: Prešeren, Jenko, Murn ... so kljub svoji ustvarjalni veličini v zavesti povprečnega okolja svojega časa živeli kot »človečki«, to je na socialno nepriznanem obrobju.

Toda misel v uvodu kritike, izpeljano iz takih in podobnih dejstev, ki se – k sreči – ne skladajo z njegovo izkušnjo, je F. R. pripravljen z nekritično vehemenco zavreči, avtorjevo misel označiti s prilastkom boleštna, vso kritiško misel o svoji knjigi pa s škodljivim početjem. Uporablja še druge čustveno močno nabite izraze, ki navajajo k misli, da je bilo kritiško besedilo brano z razčustvovano domišljijo močno prizadetega avtorja, ki ni sposoben realne percepcije prebranega teksta kritike. Tako F. R. v svojem odgovoru »ugotavlja«, »da kritik ves čas govori kar v imenu bralcev«, in sprašuje, če jih je morda anketiral, da počne tako. To izve iz takele dikcije, zapisane v kritiki: »Vse to budi v bralcu pričakovanje...« ali »In če bralec ob takem vtisu

postane analitičen...« ali »Ko to teksturo bralec posrka vase, ugotovi...«

Res da govorim v imenu bralca, in to enega: izključno sebe, s svojo glavo in vednostjo, ki sem jo dobil ob branju že kakšne monografije. Govorim pač v imenu bralca, saj gre vendar za knjigo s tekstom, ki ga je treba brati in ne le gledati, čeprav je res, in to sem lepo priznal – je več užitkov ob gledanju knjige kot ob njenem branju. Da sem tudi jaz bralec, mi bo pa F. R. vendarle moral priznati, čeprav bi mi raje kot to, najbrž rekel: bolestnež, kritikaster, zlonamernež ali kaj podobno sočnega, kot izhaja iz uvodnih odstavkov njegovega odgovora.

Na površnost pri dojemanju sicer miselno zgoščenega besedila kritike kažejo tudi malenkosti, kot npr. nenatančno citatno navajanje: moji »otoki« in »samoljubje« postanejo v njegovem citiranju »oblački« in »samovšečnost«, kar je seveda obrobne pomena, hudo pa je, da polemik premakne miselno vsebinsko težišče: Očitek, da je samoljubno natrosil v knjigo le svoje verze, čeprav obstaja dovolj kvalitetnih verzov tudi drugih avtorjev, ki govorijo o obravnavanih krajih – od Severina Šalija do Lidije Gačnik, zavrne (salto mortale: hruške zamenja za jabolka) z retoričnim vprašanjem: »Kako naj nekdo napiše knjigo, če ne vnese vanjo tudi nekaj svojega doživljanja časa in prostora in svoje duše?«

Retorično vprašanje seveda aplicira vselej tudi nepreklicen absoluten odgovor, v tem primeru: Nihče.

Toda dvom o človeku (ob tem bo F. R. trdil, da govorim v imenu človeštva!) nekako tiho vrtajoče kot črv v lesu škrebeta: morda pa bi kdo (= kdorkoli, poljuben iz človeške vrste) to vendarle zmogel v večji meri, kot je to zmogel nekdo (= neimenovani oz. zamolčani, v tem primeru F. R.).

Da pa ni zmogel, niti ni tako čudno, saj ne loči med različnimi funkcijsko zvrstnimi besedili, kajti zgoraj citirano retorično vprašanje zaključí s patetičnim vzklikom, ki pa razkrije avtorjevo silno šibko teoretično podkovanost: »Če to ni dovoljeno, potem ne more iziti tudi nobena pesniška zbirka!«

Spet zamenjuje hruške z jabolki: ¹govor je vendarle o monografiji o krajih trebanjske občine, monografije pa se ne ukvarjajo z osebno lirično refleksijo avtorja, ampak se lotevajo objektivne materije z objektiviziranim mišljenjem. Pesniška zbirka in monografija o krajih kake občine zahtevata miselno in jezikovno različno zreje in tudi ustvarjata snovno, miselno in jezikovno različno strukturo. Ali drugače povedano: bralec od pesniške zbirke pričakuje nekaj drugega kot od monografije, od dr. romana nekaj drugega kot od strokovnega članka s področja medicine.

Avtor in polemik F. R. ravna tako iz dveh razlogov: ali ne ve ali pa se spreneveda. To drugo je očitno ob naslednjem primeru: očitano mu je bilo, zakaj je izpustil KPD Dob, ko vendarle govori o tem, kje so naši ljudje zaposleni, saj ima knjiga poglavje Gospodarske panoge in družbene dejavnosti, a on odgovarja: »Sedanjšega Doba nisem vključil zato, ker ne spada niti med kulturne ali naravne znamenitosti«; zaposlenih pa je tam okoli 160 ljudi, obenem pa je KPD Dob vendarle zelo znana »vseslovenska« družbena posebnost naše občine.

V zvezi z Dobom je tudi edini avtorjev očitek kritiki, ki ga sprejemam, in sicer na račun lastnega ne dovolj preciznega izraza: F. R. sicer pravi, da trdim, da je izpustil taki naravni znamenitosti, kot sta drevored na Dob in ponori Teme-nice pri Ponikvah. V resnici sem zapisal, da sta neopaženi, s čimer sem mislil na slikovno predstavitev, a to ne dovolj jasno izrazil; se opravičujem.

Da je seznam slikovnega gradiva delan precej nenačrtno, pa ne kaže samo odsotnost podob teh dveh naravnih spomenikov, ampak tudi odsotnost podob večjih stvari, npr. podobe Velikega Gabra, ki je vendarle središče ene od krajevnih skupnosti. Nasploh je najbrž ena osnovnih nalog tovrstnih monografij, da poudarijo značilnosti in zlasti posebnosti obravnavanih območij; to se v nekaterih primerih verjetno najbolje naredi s slikovno predstavitvijo.

Gledam, kje sem v oceni zapisal, da bi posamezne likovne podobe potrebovale poseben komentar. Resda pravim: »Fotografsko gradivo bi lahko bolj pripovedovalo – ali namesto besede ali v simbiozi z njo« – toda to govorim v drugačnem kontekstu, v kontekstu predloga drugačnega koncepta knjige. Ta je skiciran dovolj nazorno – v paraleli z Zakladi Slovenije, a F. R. ob tem le bežno odmahne, »saj se vendar ne bomo posnemali in ponavljali«. Zakaj le, dodajam, bi posnemali delo, ki ima izvrstno besedilo in slikovno prepleteno govorico, pretuhtano in dotuhtano ter uresničeno tako, da posameznosti mozaično gradijo podobo celote?!

F. R. v odgovoru na kritiko našteva, kaj vse je v knjigi (po poglavjih), toda ko govorim o konceptu, me zanima predvsem, kako je. F. R. dobro ve, da lahko naštejemo vse elemente, ki so npr. v

V stilu zamenjevanja hrušk in jabolk, sprenevedavega citiranja v pomenu, ki ga misli v kontekstu celotne ocene nimajo, so v odgovoru F. R. obdelane tudi pripombe o zadnji vojni, o Baragi, o obisku kraljice Marije (prezrl je ironičen podton: kakšen smisel ima meriti pomembnost kakega gospodarskega podjetja s tem, kdo ga je obiskal; zato so vendarle neki drugi kazalci!), o obravnavi kulture. (Primerjaj kritiko, Rast št. 3, Naši kraji F. R. in njegov odgovor na kritiko, Rast št. 4–5.)

prostoru, pa s tem še ni rečeno, da se bo v bralcu zgradila podoba prostora, da bo razvidna njegova prostorninska celovitost. Vsa filozofična razpredanja in poučevanja F. R. v polemičnem odgovoru o povezanosti delov in celote, celote in delov itd. prav nič ne pomagajo, če mu tega v oragnizmu lastne knjige ni uspelo uresničiti. In to mu, žal, ni uspelo; če je sploh poskušal. Miselna in tudi besedno izrazna struktura teksta je namreč pretežno naštevanje (z izjemo filozofično-poetičnih »otokov« ali po njegovem »oblačkov«). Zato tudi pravim, da je besedilo v fazi gradiva, primerne za izdajo v obliki almanaha, in ne v fazi monografskega besedila, kar pa likovno oblikovana izvedba knjige bralcu sugerira, da terja. Od tod vtis in izražen občutek bahatega neskladja med likovno vizualnim bogastvom in revno teksturo. (Besedilo je razširjeno in dopolnjeno, a konceptualno v glavnem nespremenjeno gradivo, ki ga je avtor izdal leta 1975 v brošuri z enakim naslovom: Naši kraji.)

Zamisel, da se sploh pripravi in izda tako delo, je samoumevno pohvale vredno; tako je tudi vse, verjamem da garaško prizadevanje avtorja, za kar mu gre vse potrebno priznanje. Toda kritika in bralca zanima predvsem rezultat, saj navsezadnje tudi medalje delijo tistim, ki so kaj napravili dobro ali najbolje, in ne tistim, ki so se najbolj trudili. Čeprav je seveda res, da je pri proizvodih duhovne kulture težko določiti, kaj je dobro ali celo najbolje. Med drugim je to odvisno od kriterijev, ki si jih zastavimo: za dober rezultat pa ni najbolje, da so spuščeni na nivo najnižjega skupnega imenovalca.

Vsekakor naloga kritike ni to, kar v trenutku najvišje polemično – ironične drže svetuje kritiku svoje knjige F. R., namreč: da

napiše lastno (verjetno misli tudi boljše) monografijo. Zopet zamenjuje hruške in jabolka. Po njegovi logiki bi moral npr. Josip Vidmar napisati novo Veroniko Deseniško (najbrž bolje od Župančiča) ali Andrej Inkret uprizoriti Šeherezado ali Hamleta (bolje od Pandurja) itd., itd.

Konstruktivnost kritike je pač tudi v tem, da opozori na možnosti doseči več od doseženega, in to bralca, avtorja pa tudi založnika. Konstruktivni učinek pa ni odvisen samo od kritike in njene dobronamernosti, ampak tudi od ustvarjalnega dvoma avtorja ocenjevalnega dela in pripravljenosti založnika, da tehta upravičenost naložbe (v finančnem in kulturnem smislu) v tako uresničen izdelek.

Če kritične distance nima avtor, je torej tu založnik (ali naročnik), da preko recenzentov oz. svetovalcev poskrbi za popolnejšo izvedbo projekta, posebno še, če gre za projekt, ki naj bi bil trajnejšega in širšega pomena in ki terja poleg ustvarjalnih naporov tudi znatna finančna sredstva.

V svoji užaljenosti brez samokritične distance, kajti oceno sprejema kot »bičanje« (= mučenec), se F. R. v pomanjkanju argumentov zateka v poučevanje in moralično žuganje, v senco zasebno izrečenih sodb velikih imen in malih bralcev, ki da sem vse užalil, skupaj z vsemi sodelavci (resnici na ljubo so nekateri zlasti likovno res reševali besedilno revščino knjige, a je rešiti niso mogli), samega župana in sploh vse prebivalce občine, kajti za knjigo, ki govori o njihovih krajih, sem si drznil reči, da ni dobra. Zanj pa v odgovoru kritika sam avtor brez vključenega obrambnega mehanizma za doseg kvalitete dela – dvoma o lastnem delu, patetično trdi, da je »lepa, kot so lepi ti kraji«, in takoj nadaljuje: »In lepote

ne more ukrotiti nihče.« (Nihče, vendar ne absolutno nihče; F. R. je to dano; on je to namreč storil: lepoto krajev je moral umeti, ukrotiti ali karkoli že, da jo je v nezmanjšani meri – »lepa kot kraji« – umestil v svojo knjigo. Taka je pač logika njegove »samokritične distance«.)

Toda jaz bom to lepoto raje še naprej gledal »v živo«, o knjigi o naših krajih pa še naprej mislil, da je knjiga zamujenih priložnosti.

Nikomur (tudi ne F. R.) pa ne kratim veselja, da ravna in misli drugače; če se pa kdo zamisli, pa tudi prav.

Milan Markelj JARMOVA INNOCENTIA

Kljub temu da na Slovenskem dandanes deluje množina založb in založnikov, še vedno prihajajo na knjižni trg knjige, v katerih je napisano, da so izšle v samozaložbi. Razumljivo je, da izid takšnih knjig običajno ne spremlja velika reklamna akcija ali odmevna javna promocija, kar jih potisne na rob zanimanja, če ni njihov izid celo sploh neopažen. Včasih samozaložništvo udari celo manjvrednostno oznako na knjigo, kot da samozaložništvo ne bi moglo izvirati tudi iz drugačnih razlogov, kot je neuspeh avtorja, da bi svoje delo izdal pri kakšni znani založbi. Tako je razmeroma neopazno v Kočevju ob podpori tamkajšnje občinske skupščine izšel pesniški prvenec Vaclava Jarma zbirka *Innocentia*.

Knjiga je drobna le na prvi vizez, saj si avtor kot izdajatelj ni privoščil prostorskega razkošja, značilno za mnoge pesniške zbirke na Slovenskem, marveč je skušal na strani spraviti kar največ svojih stihov. Ko bralec lista po Jarmovi zbirki, se znajde pred takšnim obiljem pesmi in pesniške motivike, da komaj še verjame besedam, zapisanim na zavihku, da gre za izbor pesniškega snovanja samo štirih let, od 1984 do 1988. Vsekakor gre za plodovitega ustvarjalca, saj iz istega vira zvemo tudi, da je *Innocentia* le ena od treh doslej ustvarjenih pesniških zbirk.

Pesnik je pesmi v svojem knjižnem prvencu razdelil v štiri razdelke: Prebujenje, Dotikanje, Bajke in Junij je najlepši mesec, ki se zaključuje s sonetnim vencem *Moje življenje*. Za moto posameznih izdelkov je uporabil verze Novalisa, Tuwima, Strniše in Pascolija, nekaj v lastnem prevodu.

Ob branju pesniške zbirke se kaj kmalu razkrije življenjska sila pesniške plodnosti mladega kočevskega pesnika: na delu je Ona, Ženska z veliko začetnico, bitje, ki prepoji moško dušo in telo, da zveni kot najbolj občutljiv instrument. Ona ima seveda ime, ki jo spremljajo na zemeljskih poteh, in bralec jih bo lahko sam odkril v začetnicah stihov kar nekaj pesmi, vendar ime pravzaprav ni važno, saj ne gre toliko za konkretno žensko bitje, ki je seveda temelj doživljanja in čustvovanja, marveč za pesniško graditeljstvo *Nje edine*, vse prežemajoče, *Nje*, ki pesnika zori v zrelost iz nedolžnosti (*innocentia*) otroštva. Zato je Ona tako usodna in pomembna, ob nji se dviga ustvarjalni napon pesnika tudi v iskanje odgovorov na velika vprašanja bivanja. Ženska je v Jarmovem pesništvu tako dvignjena na metafizično raven, ima atribute večnostnega načela. »Najino ležišče je postlano/ ne v naravnem in začasnem/ ne v minljivosti jezika/ zgolj za večnost in